

İstanbul Darülfünunu
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MECMUASI

Felsefe, İctimaiyat, Tarih, Coğrafya, Edebiyat

İki ayda bir neşrolunür

Bu sayıda :

Gevherî : Köprülüzade Mehmet Fuat

Felsefe istilahları : Halil Nimetullah

Bibliografya : Köprülüzade Fuat, Ali Macit

Marco Polo nun tenkitli yeni bir tab'ı.

« Marco Polo, *Il Milione*, Prima edizione integrale a cura di Luigi Foscolo Benedetto. Sotto il patronato della città di Venezia. Comitato Geografico Nazionale Italiano. Public. No 3. Firenze, Leo S. Olschki, Editore, 1928 gr. in—4, CCXXI+283. sahife. Metin harici üçü renkli 12 levha. Yalnız 600 tane basılmıştır.»

1924 senesinde Marco Polo nun vefatının 600 üncü senei devriyesi münâsabetiyle Comitato Geografico Nazionale Italiano Venedik belediyesi ile, büyük Venediklinin muazzam eserinin tenkitli yeni bir tab'ını yapmak için anlaşmışlardır.

Bu karar, neden neş'et ediyor? Acaba bu kıymetli vesikanın iyi bir tab'ı yokmu? 1824 de Paris Coğrafya Cemiyeti uzun zamanlar en esaslı bir müracaat menba'ı teşkil eden bir tabı yapmıştı. Bu tabı Paris Millî kütüphanesinde mahfuz bir el yazmasından iktibas edilmişti. Fakat 1865 de Pauthier aynı kütüpanede mahfuz üç el yazmasından iktibasen diğer bir tabı çıkardı. Kitabın başından, « Marco Polo nun kendisi tarafından tashih edilmiş ve 1307 de Thiebault de Cépoş ya kendisi tarafından verilmiş olan el yazmasının ilk tahriri denmektedir ». Fakat hakikaten ilk yazılma karşısındamı bulunuyoruz? Diğer taraftan bu yazılma pek çok münakaşalara meydan vermiş ve olan halledilmekten pek uzak kalmış olan meseleler uyandırmıştır. Babası ve amcasıyla vatanına avdetinde, Marco Polo Dalmaçya sahilinde Venedikliler ile Cenevalılar arasında vaki olan Curzola deniz muharebesine iştirak etmişti. Bu muharebede Marco Polo bir kadirgaya kumanda etmekte idi. Venedikliler tamamen mağlup oldular. Esir edilen Polo, Ceneveye götürüldü. Esareti esnasında Pizalı Rusticicien ile ahbap olarak mumaileyhe seyahatında gördüğü şeyleri ve başından geçen sergüzeşleri yazdırdı. Fakat bütün bu hikâye (yani Marco Polo nun esareti esnasında sergüzeşlerini Rusticicien e fransızca olarak yazdırdığı rivayeti) acaba doğrumudur? Acaba Rusticicienin, bana Marco Polo nun kendisi yazdırdığı iddiasıyla ortaya attığı eser, sakın dedikleri gibi, fransızcaya tercüme edilmiş İtalyanca prototyp olmasın? Mevcut el yazmalarının her birinde ismi büsbütün başka türlü zikredilen Pizalı bu Rusticiyen de kimdir? İşte bütün bu mes'eleleri aydınlığa çıkarmak, ve billhassa en ziyade itimada şayan metnin hangisi olduğunu tesbit için bütün el yazmalarını tasnif ve mukayese icap etmekte idi. Halbuki bu el yazmaları tasavvur olunduğundan pek fazladır.

Bu işlerde bilhassa mutahassıs bir âlim olan Floransa darülfünununundan professeur Luigi Foscolo Benedetto bu anketi üzerine aldı. Mumaileyh müderris, elde ettiği neticeleri, neşrettiği nefis cildin birinci kısmında göstermektedir. Cildin ikinci kısmı, mevcutlarının en iyisi telâkki edilebilecek olan ve bilinmesi müfit olabilecek bütün varianları bildiren el yazmasının metnini ihtiva etmektedir. Pek nefis bir surette basılmış olan eserde, her biri birer eseri san'at olan üçü renkli 12 lavha vardır.

Mrko Polo kitabının, miralay Henri Yule tarafından yapılan İngilizce tercümesindeki notlar ile bu güzel eserin 1903 te Henri Cordier tarafından yapılan üçüncü tab'udaki notlara göre Marko Polo el yazmalarının mikdarı 80 kadar tahmin olunmaktadır (1898 de mikdarları Henri Cordier tarafından 82 ye kadar çıkarılan matbu nüshalar hariç. Bu tabılar içinde en çoğu İtalyan (26) İngiliz (14) Fransız (11) tabıdır). Monsieur Benedetto yeniden Marko Polo ya ait 60 kadar el yazması bulmuştur. Fransız, Venedik, Toskan, Lâtin, İspanyol, Portekiz, Alman dillerile yazılmış olan bu manuscrit leri Benedetto tetkik etmiş ve familya familya ayırmıştır. Eğer teşbih doğru ise bunların adeta bir kütüğünü yapmıştır. Netice tetkikatında mumaileyh professeur, bu el yazmalarının kısmı azamının asılları kayp olan Prototyp lerden müstak olduğunu görmüştür. Burada teferriatına girilmesi mümkün olmayan ve zaten de bu teferriatı kavramak için bu bapta büyük bir ihtisas talep eden, derin ve ihtimamlı bu tetkikten anlaşıldığına göre orijinal nüshaya en ziyade yaklaşan el yazması Paris milli kütüphanesinin 1116 Fransızca el yazmasıdır. Paris Coğrafya cemiyeti tarafından 1824 te neşredilende bu el yazmasıdır. Ancak bu tabıda bu gün luzumu pek çok hissedilen sıhhat ve kat'iyet yoktur. Mamafih 1116 el yazmasına British Museum in yangından maatteessüf pek müteessir olan ve bu gün ancak bazı parçaları kalan Otho Dy yi de yaklaştırabiliriz. Lâkin ne biri ve ne obiri orijinal el yazması değildir, fakat birbirinden müstakil olan bu iki manuscrit herhalde doğrudan doğruya orijinalden alınma gibi görünmektedir.

Demek ki Marko Polonun kitabı Fransızca, ve hatta bir çok İtalyanizm dangası taşıyan pek eski bir Fransızca ile yazılmıştır. Bu iddia, 1116 el yazmasının başında bulunan ve bu tahriri, Pizali Rusticien e atfeden beyanat ve bu kabilden olan diğer bir çok mntalâat ile de teyyüt etmektedir. Güya Marko Polo tarafından tashih edilen ve kendi tarafından Philippe le-Bellin biraderi Charles de Valois ya verilmek üzere Thiébault de Cépoys ye verilen el yazması hakkında acaba ne düşünmek lâzim gelir. « Paris milli kütüphanesinin 5649 Fransızca el yazması, Berne kütüphanesinin 125 numaralı el yazması, Cenevre darülfünun ve umumî kütüphanesinin

154 numaralı elyazması». Mr Benedetto Thiébault de Cépoynun bu iddiasını ciddi telâkki etmemekte ve Thiébaultın sırf metbuuna hoş görünmek üzere bu mutalaatı ileri sürdüğünü zannetmektedir. Filhakika bu mukaddime garip bir gafleti, dalgınlığı ihtiva etmektedir. Elyazması, Marko Polo kitabının « kendisinin » hazırlanmış olduğu gibi» « ilk kopyesi imiş ». Thiébault «kopyanın 1307 senesi ağustos ayında yapıldığını» söylemektedir. Halbuki metinde kitabın 1298 de tertip edildiği musarrıhtır. Görülüyor ki burada hakiki bir tezat vardır. Zaten Thiébault, kitabı, Valois dükasına vermekte hiç te acele etmemektedir. 5649 Numaralı elyazmasını tetkik etmek fırsatını bulan Monsieur Ch. V. Langlois nüshadaki Fransızçanın bazı tashihler görmüş olması ihtimalini ileri sürmüştü. «Şüphesiz, epice bir zaman talep eden bu adeptasyondan dolayıdır ki (yani daha anlayışlı bir Fransızca ile hazırlanması) Thiébault, Charles de Valois için getirdiği elyazmasını hemen mumaileyhe verememişti; bu elyazmasını hatta Thiébault muhafaza etti; oğlu Jean, Fransa sarayında Chepoix lar patronlarına ve reisine ancak bunlar için daha kolaylıkla anlaşılabilir bir şekil almış yani Fransızlaştırılmış olan kopyeler vermişti». (CH. V. Langlois. Fransız edebiyatı tarihi, cilt XXXV, sahife 256, 257) Nisbeten daha yeni olan bu yazılış bir tarafa bırakılınca, ortada Paris millî kütüphanesinin 1116 elyazması kalır. Metni, iyice anlamamış gibi görünen kopyacıların ihmali yüzünden, «1116 el yazması» nda tekerrür, harflerin tertibinde sıra bozukluğu gibi bazı noksanlar mevcuttur. Tabii Monsieur Benedetto bu bozukluğu tashih etmiş ve transcription için elzem olan bazı kaideleri de nazardan uzak tutmamıştır. Zaten grafilerde görülen farklar, pek büyük bir ihtimalla not halinde zikir, ve diğer elyazmalarının metnini itman edecek bazı notlar ve hatta matbu nüshaların bazı fikraları da haşiye olarak esere ilâve edilmiştir. Bu ilâveler meyanında sık sık tesadüf olunan ve G. - B. Ramusio nun 1559 da Venedikte neşrolunan lâtince tab'ından istiare edilmiş olan ilâveler de vardır. Ramusio bu Lâtince tercüme için eski elyazmalarını kullandığını söylüyor. Monsieur Benedetto bu elyazmalarının biri müstesna olmak üzere hepsinibulmaga ve birbirleriyle karşılaştırmaga muvaffak olmuştur. Başka elyazmalarında bulunmayan tafsilât ve teferüat demek ki bu gaip nüshadan alınmış olsa gerektir. Ve bu tafsilâta en ziyade orijinaline malik olmadığımız bu biricik versiyonda tesadüf etmekteyiz. Bu tafsilâtın bu kadar kıymetli olması da bundan ileri gelir. Diğer elyazmalarında tesadüf bulunmayan tafsilâtın menbaı addettiğimiz bu gaip elyazması, herhalde prototype

en yakın olanlardan biridir. Monsieur Benedetto nun bu hususta ne dehalı bir tenkit ile çalıştığı görülüyor. (Monsieur Benedetto kaybolan bu elyazmasının pek yakın bir akrabasını bulmağa muvaffak olmuştur. Bu akraba Milan Ambroise kütüphanesinin Y.160 PS. ıdır. Fakat garip olan şey bu elyazmasının, Ramusio tarafından naklolunan bütün fıkraları havi olmamasına mukabil, Ramusio nun ya ihmal ve ya tecahül ettiği diğer fıkraları, ve bilhassa harabeleri 1913-1916 senelerinde Aurel Steino tarafından tetkik edilen Khara-Koso şehrine ait olan malûmatı havidir.) Monsieur Benedetto istitrat tarikile, halile Pizalı Rüsticienden de bahse ve onunla iştiğal etmeğe meebur olmuştur. 1116 Elyazmasında Rusticiens ismile tanınmakta olan bu zat diğer elyazılarında Rusticians ismini taşımaktadır. Başka yerlerde de buna yakın veriante lara tesadüf olunmuştur. Kopyeciler bilmedikleri bir ismi okumakta ekseriya çok müşkilât çekmişlerdir. Bu Rusticians ismi Piza archiv lerince temamile mechuldür, fakat bu arşivlerde Rustichello lara « Lâtince Rustichellus » tesadüf olunmaktadır. Monsieur Benedetto nun fikrine göre bu isim hakikî isimdir. Zaten millî kütüphanenin 3195 Lâtince elyazmasında bu îsmi görüyoruz. « *Rospichellum, civem pisanum.* » Bu şahsiyet hakkında hiç bir şey bilinmemektedir. Fakat millî kütüphanenin 1463 Fransızça elyazması tarafından verilen malûmatı kabul etmemek için de hiç bir sebep yoktur; bu malûmata göre Rustichello « Toparlak masa - Table ronde » romanlarının hulasacısı imiş. Monsieur Benedetto, Marko Polo kitabının yazarının herhalde oldukça kıymetli bir muharrir olduğunu söylüyor. Acaba bu muharrir Mrko Polo ile vakı olan konuşmalarından mi ilham almıştır? Acaba Marko Polo nun kendisine verdiği notlardan mı istifade etmiştir? Monsieur Benedetto bu nazariyeye pek sahih gibi bakmaktadır. Başka türlü, bazı teferrüatta görülen sıhhat ve kat'iyeti tefsir edebilmeninde imkânı yoktur. Uzun müddet Aurapa haricinde yaşayan Markopolo seyahatnamesini bizzat yazmak için şüphesiz kendini Roman dillerinin hiç birinde kâfi derecede üstat telakki etmiyordu. Bunun üzerine, Polo, kendine o tarihte bu dillerin en müntesiri hakkında malûmat sahibi bir şerik intihap etmiştir. Fakat bu rédaction da, gerek Polonun ve gerekse yazanın hissesi ne olursa olsun, eserin, Marko Polo sergüzeştlerinin hikâyesini pek sadıkane olarak inikâs ettirdiği şüpheden azadedir.

Monsieur Benedetto nun bize verdiği metin iptidaî metin değildir. Hatta « gerek şekil ve gerekse muhteviyat itibarile » birinci metinden oldukça uzaktır. Fakat, Marko Polo seyahatı hakkında bildiklerimize en ziyade

yaklaşan Benedetto nun bu kerre hazırladığı metindir. Badema Marco Poloya ait bütün tetkiklerde başlangıç menbai olmak üzere hiç şüphe yok ki Benedetto nun bu muazzam eseri aranacaktır.

L. Gallois

Annales de géographie

15 Mayıs 1929

Tercüme eden : Müderris

A. Macit

Umumi Coğrafya

I Britanya adaları, Umumi coğrafya: 1 inci cilt, yazan: Sorbonne Darülfünunu Coğrafya müderrisi M. Albert Demangeon Armand Colin kütüphanesi 1927 Paris.

— II Belçika, Holanda, Luxembourg, umumi Coğrafya 2inci cilt, yazan: Sorbonne Darülfünunu Coğrafya müderrisi M. Albert Demangeon tarafından. Armand Colin kütüphanesi 1927 Paris.

I

Monsieur Albert Demangeon, mesaisine, eserine temel teşkil edecek olan hakim fikirleri pek muciz bir hülâsa suretinde ve bir mukaddime şeklinde karie takdim etmek suretile başlamıştır. Cihan haritasında Britanya adaları pek küçük bir yer işgal ederler. Halbuki bu küçük saha üzerine, Büyük Britanya, eski ve yeni dünyanın büyük devletlerinin bir çoğunun nüfusundan daha kesif bir nüfus kütleşi toplamıştır. Bu gün ise Büyük Britanyanın dünyada birinci sırayı tutması sadece nüfusunun kesafetinden dolayı deyildir, bu vaziyetin tahaddüsünde senayi ve ticaretinin aldığı ehemmiyetin de çok büyük bir rolü vardır. Bu ticaret delâletilede İngiltere bütün dünya üzerine dal budak salmıştır. Büyük Britanya, karaların dörtte birini örten vasi bir İmparatorluğa kumanda eder ve bu İmparatorlukta, bütün dünya nüfusunun dörtte biri oturur. « Dünyanın umumi hayatında bu insan grupunun oynadığı rol, İngilterenin Avrupadaki yurdunun mikyasile ölçülemez; coğrafya, uzun zamanlar Avrupanın aykırı bir köşesine takılıp kalmış ve bugün ise dünyanın hemen her tarafına yayılmış olan merak verici bu inkişaf karşısında, bu vaziyeti ihdas eden sebepleri araştırıp izah etmek mecburiyetindedir.»

Burada, tarihi, coğrafyadan ayıramayız. Tarih bize uzun zamanlar denizin çevirdiği kuşak icinde teferrüt halinde kalmış bir memleket irae etmektedir. Denizci olmadan evvel İngilizlerin her şeye ragmen, (insulaire) adalı kalmış olan zihniyetlerini bu muhita medyun olduklarını düşünmek mübalâğaya varmak demek değildir: eski an'ane ve yasalara merbutiyet; diğerini taklitte çekingen olmak, ecnebîler, yadaneılar içinde onlardan